

סימן יג

פרקמטיא אבודה

פתיחה

הסימן הבא יעסוק בהגדרת ההיתר לסחור במקום של חשש להפסד או למניעת רווח, והוא משלים לסימן הקודם שעסק בהגדרת דבר האבד.

א. מחלוקת הרמב"ן והראב"ד האם מניעת רווח נחשבת לאובדן

היתר פרקמטיא האבודה

נאמר בגמרא (י' ע"ב): "אמר רבא: פרקמטיא כל שהוא אסור¹. אמר רבי יוסי בר אבין: ובדבר האבד מותר. רבינא הוה ליה ההוא עיסקא דהוה מזדבן בשיתא אלפי, שהייה לזבוניה בתר חולא דמועדא וזבוניה בתריסר אלפי². רבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנואתא, אתא לקמיה דרב אשי, אמר ליה: מהו למיזל האידינא עלייהו? אמר ליה: כיון דהאידינא הוא דמשכחת להו, ביומי אחריני לא משכחת להו, כפרקמטיא האבד דמי ושרי", ע"כ. ובירושלמי (פ"ב ה"ג) נאמר: "רבי יעקב בר אחא בשם רבנן: פרקמטיא אבדה שרי מטלטלתא במועדא. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא: הדא שיירתא שרי מיזבון מינה במועדא", ע"כ.

- בראשונים מצאנו שלושה נימוקים לאיסור זה. מדברי הרא"ש (שו"ת כלל כג סי' ד) נראה שפרקמטיא נאסרה מפני שהטרח פוגעת בשמחת המועד, ואם מפסיד בעסקיו יש צער נוסף. המגיד משנה (פ"ז הכ"ב) והנמו"י (ד' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה ובדבר האבד) כתבו בשם קצת מפרשים שגזרו עליה שמא יכתוב. והריב"ש (סי' שנב) כתב שפרקמטיא היא זלזול במועד.
- ראה כעין זה בשד"ח (ח"ט טז סע"ב, מערכת חוה"מ סי' ז): "כתבו בשם רבינו האר"י, כי אותיות מועד אות ראשונה היא מ' שמספרה ארבעים, ושאר האותיות וע"ד עולות במספר שמונים, לרמז שהמוציא ארבעים לכבוד המועד יתברך וימצא שמונים", עכ"ל.

וכן פסק הרמב"ם (פ"ז הכ"ב) וז"ל: "אין עושין סחורה במועד בין למכור בין לקנות. ואם היה דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות או שיירות שבאו או שהן מבקשים לצאת, ומכרו בזול או לקחו ביוקר, הרי זה מותר למכור או לקנות. ואין לוקחין בתים ואבנים ועבדים ובהמות אלא לצורך המועד", עכ"ל.

מחלוקת הראשונים האם מניעת רווח נחשבת כאובדן

וכתב המגיד משנה (שם) וז"ל: "ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש שמותר לקנות מן השיירא אפילו כדי להשתכר ולעשות סחורה. וכן פירשו הראב"ד ז"ל וקצת המפרשים שהעברת ריוח נקרא דבר האבד. ומכאן יצא להם שמותר להלוות ברבית לגוים בחולו של מועד. והטעם בזה, לפי שאין בכל אלו מלאכה גמורה שתהיה אסורה דבר [תורה] אפילו ביו"ט, ואין כאן אלא מקח וממכר שאסור מדבריהם ביו"ט גזרה שמא יכתוב, ובחולו של מועד התירו מפני העברת הריוח. אבל הרמב"ן ז"ל (ד"ה בדבר האבד, וכן בתורת האדם עמ' קעא) כתב שלא התירו לקנות מן השיירא אלא מה שהוא צריך לתשמישו, ואם לא יקנהו מן השיירא ויצטרך לקנות אחר המועד יהא נפסד שלא ימצאהו בערך שמוצאו עכשיו, אבל כדי להרויח ולעשות סחורה בודאי אסור, לפי שהעברת ריוח אינו דבר האבד³, ולפיכך אסור להלוות לנכרי ברבית, ע"כ דבריו", עכ"ל המגיד משנה. ואף התוס' (י' ע"ב ד"ה ובדבר האבד) והסמ"ק (מצווה קצה) נקטו כדעת הרמב"ן שרק הפסד הקרן נחשב לדבר האבד ולא מניעת רווח. ונראה שהמגיד משנה למד מה דעת הרמב"ם בזה מתוך פשוט דבריו, שהתיר למכור או לקנות לצורך עשיית סחורה, ולא סייג את הדברים רק לצורך תשמישו. אף הר"י מלוניל (פירוש הגמרא יב ע"ב ד"ה הדא) היקל בזה והסכים עם הרמב"ם שיש להתיר מסחר במקום מניעת רווח, ונימק זאת בכך שבמקח וממכר אין טרחה ובכך ש"כל עיקר סחורה כך היא שקונה בשעת הזול ומוכר בשעת היוקר"⁴.

3. ולקמן יתבאר שבקניה שאינה לצורך מסחר אף הרמב"ן מודה שיש להחשיב מניעת רווח כדבר האבד.

4. ויש לדון אם כוונתו לומר שהסיבה להגדרת מניעת רווח כאובדן היא שכיון שדרך הסוחר לקנות בשעת הזול ולמכור בשעת היוקר, נחשב הדבר כאילו הוא כבר עשה זאת, וכאילו כבר באו לרשותו הדברים שאותם חפץ לקנות, או שכוונתו רק להבהיר מציאותית שעל פי רוב יש צורך להתיר סחורה משום מניעת רווח. ומכל מקום קשה שמפשוט דבריו נראה כאילו כל סחורה היא דבר האבד, וזה ודאי אינו. וצ"ב.

ראיית הרמב"ן לשיטתו מעובדא דנהר בדיתא

ובגמרא (יא ע"א) איתא: "בדיתא [שם נהר] לבאי כוורי [עשו דרך לנהר שיצאו מימיו ונשתיירו שם דגים הרבה]⁵, אזיל כולי עלמא צוד אייתו כוורא. שרא להו רבא למימלח מינייהו [הרבה, אע"פ שאין יכולים לאוכלן במועד משום שהיו מלוחים מאוד]. אמר ליה אביי: והא תנן, כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשן. אמר ליה: כיון דמעיקרא אדעתא דאכילה אייתינהו, ואי שביק להו פסדי, כפרקמטיא האבד דמי ושרי. ואיכא דאמרי: שרי להו רבא מיזל מיצד⁶ אייתויי ומימלח. אמר ליה אביי: והא אנן כבשין שהוא יכול לאכול מהן כובשן תנן. אמר ליה: הני נמי מיתאכלי אגב איצצא [כשיכבשום דחוקים], כי הא דשמואל עבדו ליה שיתין איצצי ואכל", ע"כ. ומבואר שבין ללישנא קמא ובין לאיכא דאמרי, טעם ההיתר הוא מפני צורך אכילה שבכך.

והרמב"ן (שם ושם) הביא מכך ראייה לשיטתו, וז"ל: "אבל יש לי לעיין עוד בהנחת ריוח אם הוא נקרא דבר האבד, ובוודאי ממעשה דבדיתא שאסר רבא בתרויהו לישני לצוד מהם אלא לדעת אכילה⁷, נראה שלא הותר במועד אלא הפסד דבר שברשותו, הא הנחת ריוח בדבר שלא בא לרשותו אסור, שהרי הנהר הזה שהוא קופה ודגים שלא ניצודין להם עכשיו בודאי לא ימתינו להם לאחר המועד ואף על פי כן אסרו", עכ"ל.

דחיות הראב"ד לראיה זו

הראב"ד התייחס להדיא לראיה זו, ודחה אותה. והרא"ש (פ"א ס"י כח) הביא דבריו, וז"ל: "והקשה הראב"ד ז"ל, דללישנא קמא לא שרינן אלא לצודם

---

5. ישנם בראשונים מספר פירושים למילים אלה וגם חלופות לביאורים המוצעים לקמן, אך אין לזה נפק"מ לעניינינו.

6. כצ"ל, וכ"ה בכתה"י ובר"ף וברא"ש. וכן תיקן הרש"ש. לפנינו: "שרי להו רבא מיצד מיזל אייתויי".

7. יש להעיר שמפשטות הגמרא נראה לכאורה שלפי הלישנא הראשונה בני העיר לא נועצו ברבא לפני שצדו את הדגים, אלא עשו זאת על דעת עצמם. ובאמת הר"י מלוניל (פירוש הגמרא שם ד"ה אמר ליה דמעיקרא) והנמר"י (ד' ע"ב בדפי הר"ף ד"ה כיון) כתבו שלכתחילה אסור היה לצודם כדי למולחם, והיתרו של רבא הוא רק בדיעבד. וכנראה הרמב"ן הבין שהסיבה שלא נועצו ברבא היא שהיה ברור להם שהוא מתיר זאת, ורק לגבי המליחה הוצרכו לשאול. והיינו משום שהצידה מצד עצמה יכולה להיות לצורך המועד, ודווקא מליחה מרובה מעידה על כוונה להשהות את הדגים עד לאחר המועד.

לאכילה⁸, וללישנא בתרא נמי לא שרינן לצודם למלוח אלא כשיכול לאכול מהם במועד, ומאי שנא מהאי דגרס בירושלמי (פ"ב ה"ג) יעקב בר אחא בשם רבי יוסי: הדא שיירתא שרי למיזבן מינה במועדא, אלמא עבורי רווחא פסידא הוא, והכא נמי אף על גב דלא מיתאכלי לשתרי משום רווחא? ותירץ, דשאני מציאה דליכא שום פסידא אלא רווחא בעלמא הוא, אבל פרקמטיא ביטול דידה פסידא הוא. אי נמי, עד כאן לא שרינן משום רווחא אלא מקח וממכר שהוא דרך כל אדם לא מיקרי מלאכה וגם ליכא טרחא, אבל מליחת דגים מיקרי מלאכה ואיכא טרחא לא שרינן לה משום רווחא, "עכ"ל. וכן כתבו ההשלמה (יא ע"א) והמאורות (יא ע"א). וכן כתב המכתם (שם ד"ה כי הא) בשם הראב"ד, והוסיף וכתב בשמו שהתירוץ האחרון עיקר.

ביאור דחייתו הראשונה

יש להבין למה כוונתו בדחייתו הראשונה, דלכאורה אין כל הבדל בין אבידה לפרקמטיא, ובשני המקרים מדובר על מניעת רווח. ונראה שכוונת הראב"ד לחלק בין רווח שהאדם זקוק לו באופן יום יומי ושגרתו ועליו עומדת פרנסתו וביטולו הוא בגדר הפסד, ובין רווח מזדמן. פרקמטיא הותרה משום שכדי שאדם יוכל להוציא יום יום את הוצאותיו, הוא זקוק למקור הכנסה, אך מציאה אינה באה למלא צורך בסיסי וקיומי של האדם. וכן הובאה סברה זו בב"י (סי' תקלט אות ו). ואע"פ שייתכן אדם עני שזקוק למציאה יותר מהצורך שיש לעשיר בפרקמטיא, אין חילוק בזה, דהולכים אחר מהות ההרווחה. ועוד יש לומר שבמסחר עלול להיות הפסד ארוך טווח של איבוד הלקוחות, מה שאין כן במציאה.

קושיות הרמב"ן על הדחיה השניה

והרמב"ן (תורת האדם שם) הביא את דברי הראב"ד, והשיב עליהם וז"ל: "עשה הרב טורח גדול בזריקת מלח על דג אחד, ולא עשה טורח לשקול מאה ככרין של ברזל מן השיירה ולהביאו מן השוק על כתפו לבית, וליקח עבד מן השיירה הזו ולכתוב עליו בשטר, דבין בכתב בין בעל פה לוקחין ממנה. ועוד, אין במועד חילוק

8. גם כאן מבואר שהצידה נעשתה ברשות חכמים וכרמב"ן.

בין מלאכה שחייבין עליה בשבת למלאכת פטור, שעשאוהו כחול להתיר בו מלאכה גמורה בדבר האבד [ועשאוהו כיו"ט בשאינו אבד לאסור אפילו שבות וכן דרך הגמרא, וכבר הוכחנו הדבר⁹] בראיות הכתובות למעלה", עכ"ל. והביא גם את דחיית הראב"ד הראשונה, אך לא העיר עליה.

אפשרות ליישוב הקושיות לדעת הראב"ד

ואולי יש לומר בדעת הראב"ד שהוא מתייחס רק למעשה הקניה מצד עצמו, ובו אכן אין טורח. והטורח שבהבאת הברזל לביתו אינו מהווה סיבה לאסור את עצם הקניה. אמנם יש בזה דוחק מסוים, דהא ברור שאיסור הסחורה במועד נובע בין היתר מהטרח שמשביב למעשה הקניה, ולכן הבין הרמב"ן בפשטות שלא ניתן לדון על מעשה הקניה לבדו אלא צריך לדון על כל המכלול. ואולי הדברים קשורים לטעמים השונים שניתנו לאיסור הסחורה במועד, כמבואר בהערה בריש סימן זה.

ומה שהקשה הרמב"ן על החילוק בין מלאכה לאינה מלאכה, לכאורה יש ליישב. דהראב"ד לא טען שכל דבר שאינו מלאכה מותר בחוה"מ, אלא רק התיר את איסור הסחורה רק במקום מניעת רווח. ונראה שהרמב"ן ראה דוחק ביצירת גדר נוסף שאינו דבר האבד גמור אך הוא נחשב כדבר האבד לעניין התרת איסור סחורה, ובזה נחלק על הראב"ד.

ראיית הרמב"ן לדבריו מדין החמרין והגמלין

עוד כתב הרמב"ן (מ"ק שם) וז"ל: "ועוד נלמוד מאַבְּל, שאמרו (שם ע"ב): החמרין והגמלין והספנין שלו הרי אלו לא יעשו, ואף על פי שמזדמן להם שוכר הספינה עכשיו ולאחר שבעה לא יזדמן וזה העברת שכר גדול ממנו, ואסור, ושכירת בהמות וכלים שלו הן עצמן הפסד שכר הוא, ואפילו ימצא להשכירן למחר מכל מקום שכירות היום אבד הימנו ואף על פי כן אסור, ואבל ומועד אסורין שוין הם במלאכה הנעשה על ידי אחרים כדמפורש בגמרא (שם)", עכ"ל¹⁰.

9. כן הוא בדפוסים המצויים. ובהנד"מ ליתא לכל המוקף סוגריים.

10. ראייה זו היא היחידה שהובאה בלקוטות למ"ק ולא הובאה בתורת האדם.

ראיית הרמב"ן לדבריו מהתוספתא

עוד כתב הרמב"ן (שם ושם) וז"ל: "עוד מצאתי בתוספתא (פ"ב ה"א): אין כותבין שטרי אריסות וקבלנות במועד, רבי יהודה מתיר שמא יקדמנו אחר, וקיי"ל כתנא קמא, וזהו הנחת ריוח המזדמן לו במועד", עכ"ל הרמב"ן. אמנם בתוספתא לעיל מינה (פ"א ה"ו) שנינו: "אין מקדשין נשים במועד. ר' יהודה מתיר, שמא יקדמנו אחר"¹¹, ע"כ. ובזה הכריע שמואל (יח ע"ב) להיתר. ולכאורה היה נראה שאותה מחלוקת היא בין ר' יהודה לת"ק, שהרי אף בקידושי אישה אינה עומדת על הפרק אפשרות של אובדן, אלא רק מניעת רווח. וכיוון שהוכרע בזה להדיא להיתר, הדעת נותנת שכן יש להכריע גם במחלוקת שהביא הרמב"ן. ואף אם נאמר שאין תלות מוחלטת בין שני הדינים, עינינו הרואות שלכאורה דברי שמואל אינם מתבארים יפה לפי שיטת הרמב"ן. אמנם נראה שיש ליישב על פי מה שמבואר בגמרא שם שבכל יום בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, והחשש הוא שיקדימונו אחר בתפילה שתשנה את המצב שכבר נקבע, וכמו שכתב הריטב"א (יח ע"ב ד"ה שמא): "שמא יקדמנו אחר ברחמים – פירוש, שהזכות מבטל הגזירה והכוכב שבשעת המולד". וכיון שכבר ייעדו לו את בת זוגו והוא עלול להפסידה, שפיר נחשב הדבר להפסד ולא למניעת רווח. ועוד יש ליישב לפי מה שיתבאר בסמוך שלא החמיר הרמב"ן אלא בקניה לצורך מכירה במחיר יקר יותר, דנשיאת אשה אינה נעשית לצורך השתכרות והרווחת ממון, אלא לצורך החיים עימה, ובכהאי גוונא אף הרמב"ן התיר סחורה במקום מניעת רווח. ועכ"פ, לפי חילוק הראב"ד הנ"ל בין מסחר למלאכה, יש לדחות גם את הראיה הזו, כיון שכתובה היא מלאכה גמורה.

ביאור הרמב"ן לדברי הירושלמי אליבא דשיטתו

עוד כתב הרמב"ן (מ"ק שם) וז"ל: "והשתא קשיא מה שאמרו בירושלמי הדא שיירתא שרי מזבין מינה בחולא דמועדא, וכתבוהו הגאונים¹² ז"ל. ונראה לי שכל שאינו רוצה אלא להשתכר בהן אסור ליקח במועד, זהו ששנינו (יג ע"א): אין

---

11. בכתבי היד של התוספתא ליתא לתיבת "ברחמים" שמובאת בבבלי וכדלהלן, ורק בדפוסים הוסיפוה.

12. כך בהנד"מ, וכן בכתה"י של פירוש ר"י קרקושא שמכיל את לקוטות הרמב"ן. בדפ"י: וכתבוהו רבינו [ו]הגאונים ז"ל. ולפי גירסה זו נראה שהכוונה לר"ף (ו' סע"א בדפיו).

לוקחין בתים כו' אלא לצורך המועד, אבל אם היה צריך לעבדים ובהמות ולפירות כסות וכלים לאחר המועד, ונזדמן לו עכשיו מי שהוא מוכר בזול, והדבר ידוע שלא יזדמן לו לאחר המועד, כגון השיירא, מותר לו ליקח מהן. שזה כהפסד גמור שלו ומיעוט כיסו אם אתה מונעו עכשיו, ודבר אבד הוא לו, הרי הוא לו כמכירת פרקמטיא שהיא מזלת לאחר המועד דמותר. אבל להשתכר במקחו ודאי אסור. ומכאן ראייה שאסור להלוות [ברבית] לנכרי בחולו של מועד, אבל מקבלין במועד להלוות לאחר המועד, ובלבד שלא ימדוד ושלא ימנה ושלא יכתוב שטר במועד. וראיתי רבים מן הראשונים שהתירו ויש להם פירוש אחר במקצת עניינים הללו, ומה שנראה לי כתבת", עכ"ל.

נראה שסברתו הוא שמטרתם העיקרית של חכמים באיסור פרקמטיא היתה למנוע מסחר הנעשה לצורך הרווחת כסף, אלא שגזרו גם על קניית מוצרים לצורך שימוש של האדם כשאפשר לעשותה לאחר המועד. אולם כשנקרתה לפני האדם הזדמנות לקנות את חפציו במחיר מוזל, היקלו להחשיבה כדבר האבד, למרות שאין הדבר נמצא ברשות האדם, אחר שסוף סוף אין בקניה זו פעולת מסחר של ממש, ואין מטרת הקניה להרויח כסף, אלא שימוש רגיל בדבר הנקנה, שבמקרה הצטרפה אליו ההזדמנות לעשות זאת במחיר מוזל. אולם קניה בזול שכל עניינה הוא מכירת אותה הסחורה במחיר יקר יותר היא כבר פעולת מסחר של ממש, שכל מטרתה היא הרווחת הכסף, ואותה אסרו גם בכהאי גוונא.

ב. מחלוקת הראשונים בהבנת דברי הירושלמי

מדברי הירושלמי נראה שדין מכירה וקניה במקום מניעת רווח תלוי במחלוקת אמוראים

והנה, לשון הירושלמי המלאה היא: "רבי יעקב בר אחא בשם רבנן: פרקמטיא אבדה שרי למיזבן מינה¹³ במועדא. רבי יעקב בר אחא בשם רבי יסא: הדא שיירתא שרי מיזבון מינה במועדא. הוה ידע דשיירתא תיעול¹⁴ ומיזלא

13. כך גרס הרא"ש דלקמן. לפנינו: שרי מטלטלתא במועדא.

14. כך גרס הר"ץ גיאת (הל' חוה"מ עמ' קפג). לפנינו: מיעול.

עיבדיתה – אמר רבי מנא: אין ידע דלא מיזבן והוא פחת מן אגרא יזבין, ואי לא לא יזבין. אמר רבי יוסי בר בון: אגרא וקרנא קרן הוא? אין ידע דלא מזבין והוא פחת מן קרנא יזבן, ואי לא לא יזבין¹⁵, ע"כ.

והנה, מהלשון "יזבין" שבהמשך, מוכח שהנידון הוא על מכירת סחורה לבני השיירה, שהרי זו משמעות הלשון (לעומת הלשון "יזבון" שמשמעה יקנה). ודלא כפני משה (ד"ה אמר ר' מנא) שפירש שהנידון הוא על קניה מבני השיירה, והבין שמחלוקת האמוראים ממשיכה את הנידון של ר' יעקב בר אחא על "למיזבן מינה", המתייחס לקניה מבני השיירה. וכן מבואר גם בדברי הראשונים דלקמן שמדובר על מכירה לבני השיירה. ולפי ר' מנא נחשב הפסד הרווח כדבר האבד, וריב"ב תמה על כך וטוען כנגדו שהוא השווה את הקרן לרווח שלא בצדק, ולדידו אין להתיר מכירה זו אלא אם כן לא ימצאו קונים אפילו במחיר הקרן, ויגרם הפסד של ממש.

כמה ראשונים גורסים אחרת מהגירסה שלפנינו

גירסה אחרת מובאת ברי"ץ גיאת (הל' חוה"מ עמ' קפג) ובמנהיג (הל' דבר האבד ומותר בחוש"מ עמ' תקכה) ובריב"ש (שו"ת סי' שכ), ולפיה ריב"ב הוא המיקל ור' מנא הוא המחמיר. וז"ל הריב"ש: "עוד שאלת, כי היריד במקום ההוא בא ברוב השנים בחול המועד, אם יוכלו למכור ולקנות מהם. ואמרת שראית רוב מה שכתבו בזה המחברים ז"ל, ורובם מסכימים שצריך שיהיה פוחת מן הקרן, כפי מה שמצאו בירושלמי, ושאודיעך דעתך. תשובה: דבר זה אינו מוסכם בירושלמי, אבל מחלוקת אמוראים הוא שם, שכך כתוב שם: הדא שיירתא, שרי למיזבן מינה בחולא דמועדא. הוה ידע דשיירתא אזלא ומוזלא עבידתיה, אמר רבי מונא: אין ידע דהוה מזבין ופחות מן קרנא יזבן, ואי לא לא יזבן. אמר רבי יוסי בר רבי בון: אגרא וקרנא קרן הוא, אין ידע דהוה מזבין ופחית מן קרנא מזבין, ואי לא לא מזבין. ופירוש פחית מן קרנא דרבי יוסי בר רבי בון, ר"ל: מן השכר, שהוא מכלל הקרן לפי סברתו, כי הוא חולק עם ר' מונא. וכן פירש זה הירושלמי

---

15. דברי ר' יוסי בר' בון לא הובאו בכת"ל אלא רק בהוספת המגיה, אך הם מופיעים בירושלמי שלפנינו ובכל הראשונים שהזכירו את הירושלמי, ולא נחלקו הראשונים אלא בזהות האומרם, אך עצם קיומה של דעה זו מוסכם על כולם, וכדלקמן. ונראה שטעה סופר כת"ל בדומות, ובצדק הגיה המגיה. ובר"ש בן היתום (יג ע"ב ד"ה ירושלמי) הובאו רק דברי ר' יוסי בר בון.

הר"י בן גיאת ז"ל בהלכותיו, וסמך על דברי רבי יוסי בר רבי בון, כמו שהוא מן הדין להקל בדרבנן, כי אין בה מלאכה גמורה, עכ"ל. ויש להבין מנין למד הריב"ש שזו הכרעת הר"ץ גיאת, דהא בדברי הר"ץ גיאת לא מצאנו הכרעה ברורה כאחת השיטות. ונראה שכוונת הריב"ש לכך שלפי גירסה זו מסתבר שיש להקל, כיוון שדעת האמורא המיקל הובאה בסיום הסוגיה, והוי מעין לישנא בתרא שהלכה כמותה¹⁶. ובר מן דין נראה ברור שהר"ץ גיאת פסק להקל בנידון זה, שכן בהמשך דבריו הביא תשובת רב האי גאון, שהתיר קניה ומכירה לשיירה משום "הפסד וחסרון שכר", ונראה ברור שמיקל בנידון זה. וכן למד הריב"ש מדבריו הללו.

הריב"ש מצדד להקל במכירה לשיירה אף לשיטת הרמב"ן וראיה לדבריו

עוד כתב הריב"ש ז"ל: "וגם הרמב"ן ז"ל שחלק על הראב"ד ז"ל ואמר שלא התירו לקנות מן השיירה בחול המועד אלא דברים שהוא צריך להם לצרכו ולתשמישו, וכיון שאם לא יקנה עתה מן השיירה סחורה בזול על כרחו יש לו ליקח לאחר המועד ביוקר, הפסד גדול הוא זה, אבל לקנות מן השיירה סחורה כדי להשתכר בריוח אסור, דהעברת ריוח לאו דבר האבד מיקרי, אלא מבטל כיסו הוא, כמו שתמצא דבריו ז"ל בארוכה בספר תורת האדם, מכל מקום אין נראה שיקפיד במכירה להצריך שיהיה נפסד בקרן, דכיון שהפרקמטיא בידו, והוא מוצא¹⁷ עתה מי שקונה אותה ביוקר ולריוח גדול, ולאחר המועד לא יתנו לו כל כך ריוח, אין לך הפסד מן הקרן גדול מזה, שהרי עתה שוה סחורתו כמה שנותנין בה. וזהו דעת רבי יוסי בר רבי בון דירושלמי, עכ"ל. וכאמור, לפי גירסתו ריב"ב הוא האמורא המיקל. ועכ"פ מבואר בדבריו שבנידון דידן יודה גם הרמב"ן שמותר, משום "שהרי עתה שוה סחורתו כמה שנותנין בה", ואם לא ימכרנה עכשיו ערכה יפחת, והוי בכלל דבר האבד אף לשיטת הרמב"ן. ואכן הרמב"ן בדבריו לא התייחס אלא להיתר לקנות במועד, ולא להיתר למכור¹⁸.

16. שיטת הר"ץ גיאת לפסוק כאיכא דאמרי מובאת בהלכותיו (הל' ר"ה עמ' מז, וראה בהערות יצחק ירנן הערה קג), וכן כתב הרא"ש (ע"ז פ"א סי' ג) בשמו. ולגבי דעה המובאת באחרונה, מצאנו כעין זה בר"ף (כתובות כ' ע"א בדפיו) שהדעה המובאת באחרונה נידונית כלישנא בתרא ומתקבלת להלכה. ויעוין עוד בספר הליכות עולם (לר' ישועה הלוי, שער ב' סוף אות מב).

17. כצ"ל. לפנינו: מוציא.

18. ואולם התוס' (י' ע"ב ד"ה ובדבר האבד) החמירו אף במכירה.

ונראה להביא ראיה לדברי הריב"ש מדברי הרמב"ן בלקוטות, וכבר הובאו דבריו לעיל: "אבל אם היה צריך לעבדים... לאחר המועד, ונזדמן לו עכשיו מי שהוא מוכר בזול, והדבר ידוע שלא יזדמן לו לאחר המועד, כגון השיירא, מותר לו ליקח מהן... הרי הוא לו כמכירת פרקמטיא שהיא מזלת לאחר המועד דמותה. אבל להשתכר במקחו ודאי אסור", עכ"ל. ולכאורה מפורש בדבריו שמכירה מותרת אף לצורך הרווחה, וכדברי הריב"ש.

ראיית הריטב"א שמניעת רווח חשובה כהפסד והקושי שבה

הריטב"א (י' ע"ב ד"ה ובדבר האבד) הביא דעה הסוברת שמניעת רווח חשובה כדבר האבד, והביא ראיה לכך וז"ל: "ואמרינן בתוספות דדוקא שיפסיד מן הקרן שלו ומשכר עמלו, אבל מפני שיפסיד מן הרווח אינו דבר האבד, וכן נראה בירושלמי, ויש אומרים דכיון שכבר הוא ברשותו והגיע לו מקום הרווח, דבר האבד הוא אם ההפסד כנגד הרווח. וראיה גמורה לדבר נראה מעובדא דבדייתא דלבאי כוורי והתירו לממלחינהו משום דבר האבד והתם אין שם קרן כי מן ההפקר זכו בהם ובמה שיאכלו עכשיו יש כדי טרחם, אלא ודאי כדאמרן. ואגמרא דילן סמכינן", עכ"ל¹⁹. והמועדי ה' (פ"ב הערה 23) כתב לדחות את ראייתו כנגד התוס', משום שהדגים הללו נחשבו לרווח שאינו מצוי. ולכאורה אין סיבה שעניין התדירות ישפיע על הגדרת דבר האבד, ויהפוך מניעת רווח לאובדן. אך נראה דאי קשיא הא קשיא, דהא בני בדייתא כבר זכו בדגים, ואם לא היו מולחים אותם היו מפסידים אף את הקרן ולא רק את הרווח, ולא דמי לסחורה שאפשר למוכרה ברווח קטן יותר לאחר המועד, שעליה דן הריב"ש. ולכאורה לא מובן מה איכפת לן אם זכו בהם מן ההפקר או שקנאום בכסף מלא. וצ"ע.

הסמ"ג מחמיר במכירה לשיירה

אמנם הסמ"ג (לאוין עה, עמ' שיח בהנד"מ) כתב וז"ל: "וגרסינן בירושלמי שאם היה דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד כגון ספינות [או] שיירות שבאו או

---

19. ואולם בהמשך דבריו הגביל הריטב"א את ההיתר לדבר שברשותו של האדם, ואסר לקנות פרקמטיא בזול כדי להרוויח ממנה. ונמצא שאע"פ שהתיר הריטב"א לקנות במקום מניעת רווח, דבריו עולים בקנה אחד עם דברי רב רבו הרמב"ן, ואין ביניהם כל מחלוקת.

שהן מבקשין לצאת ומכרו בזול או לקחו ביוקר, הרי זה מותר למכור או לקנות. גרסינן עוד בירושלמי, אמר ר' יוסי ברבי בון: אגרא לקרנא, אי ידע דאי לא מזדבן והוא פחית מן קרנא מזדבן ואי לא לא מזדבן. מכאן משמע דאין קרוי דבר האבד אלא אם כן הוא פוחת מן הקרן אם ימתין עד לאחר המועד וכמו ההיא דמועד קטן (י' ע"ב), דרבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנוותא, דלא שרינן ליה רק משום דהאידינא משתכחי ולבתר יומא לא משתכחי, הילכך מפסיד הקרן, אבל בשביל שימכרנה יותר ביוקר אין להתיר¹⁹, עכ"ל. ומבואר בדבריו שפוסק לחומרא בנידון זה. והו"ד בעץ חיים (הל' חוה"מ פ"א, ח"א עמ' שלה). והריב"ש (שם) כתב על כך וז"ל: "ונראה שפסק כרבי מונא, או שהיה לו נוסחא אחרת בירושלמי, או שלא היה מפרש אותו כפירוש הנכון שפירשו הרב רבי יצחק בן גיאת ז"ל", עכ"ל. ונראה עיקר כתירוצו האמצעי של הריב"ש, דבדברי הסמ"ג מבואר שגרס כגירסת הספרים שלפנינו, לפיהם האמורא החותם את הדיון הוא האמורא המחמיר, ונראה שזו הסיבה שפסק לחומרא²⁰.

קושי בדברי הרא"ש שלכאורה מזכה שטרא לבי תרי

והנה, כתב הרא"ש (פ"א סי' כג, ובתוספותיו י' ע"ב ד"ה אמר) וז"ל: "אמר רבא: פרקמטיא כל שהוא אסור. פירוש: לקנות סחורה או למוכרה אסור אפילו כל שהוא משום טרחא. א"ר יוסי בר אבין: ודבר אבד מותר. ולא מיקרי דבר האבד אלא שיחסר מן הקרן, כגון הני תוחלני וזיתיו הפוכין ובורו לגוף, וכגון הני דבני אקרא דשנוותא שאם לא ילך עתה לא ימצאם לאחר המועד. אבל אם יום השוק הוא במועד ויוכל עתה למכור סחורתו בריוח ולאחר המועד לא יוכל להרויח כל

20. הבי"י (סי' תקלט אות ה) כבר עמד על סתירה זו בין דברי הסמ"ג ובין דברי הריב"ש בשמו, וכתב על הריב"ש שלא דק. ומדברי הריב"ש משמע שלא היו לפניו דברי הסמ"ג כלשונם, ולכן לא הכריע בין האפשרויות ואף כתב שיתכן שהסמ"ג פסק כר' מונא או שפירש אחרת את דברי הירושלמי, בעוד שבסמ"ג מפורש שפסק כריב"ב. ושמה הכיר את דעת הסמ"ג רק מתוך דברי השואל, וכמובא בדבריו שהשואל הזכיר את דעת האוסרים. ויצוין כי גם בראב"ה ובכת"ל הובאו דברי המיקל בשם ר' מנא, אם כי באופן פשוט יש ללמוד מכך שהראב"ה השמיט כליל את הדעה המחמירה שס"ל שיש להקל בזה (אמנם יעוין בהערה לעיל עמ' שא, וייתכן שלפני הראב"ה עמדה גירסה חסרה כדוגמת הנזכר שם). דבין אם נאמר שיסוד הדבר בגירסה אחרת שעמדה לפניו ובין אם נאמר שבחר לצטט רק חלק מדברי הגמרא, בכל מקרה כוונת דבריו להתיר מכירה לשיירה משום הרווח שבדבר.

כך אבל מן הקרן לא יפסיד, אסור למכור במועד. והכי איתא בירושלמי: אי ידע דלא מזדבני והוא פוחת מקרנא, מזדבן... רבי יעקב בשם רבי אחא בשם ר' יוסי: הדא שיירתא שרי למיזבן מינה במועדא, לא²¹ הוה ידע דשיירתא עלתה ומוזלא עבידתא. אלמא עבורי רווחא פסידא היא. משמע מהא ירושלמי, אם נזדמן במועד דבר שאינו מצוי, מיקרי שפיר דבר האבד, כגון אם באו שיירות של סוחרים במועד והביאו הרבה סחורות ומוכרים בזול ולא ימצאו אחר המועד, ואף השיירות קונין עתה הסחורות ביוקר, קונין מהן ומוכרין להן, דמניעת הריוח הוא הפסד כיון דדבר שאינו מצוי הוא, "עכ"ל. ולכאורה דבריו סתראי ניהו, שבתחילה כתב להדיא שמניעת רווח אינה נחשבת לדבר האבד, אך בסיום דבריו דייק מסתימת הירושלמי שמניעת רווח נחשבת כהפסד.

הבנת הב"י בדעת הרא"ש

והב"י (סי' תקלט אות ה) עמד על קושי זה, וכתב וז"ל: "ונראה לומר דשאני התם שיום השוק הוא יום אחד בשבוע מבני העיר וסביבותיה, וכיון שהוא מצוי בכל שבוע, נמצא שאין כאן הפסד, שאם לא מכרו ביום שוק של שבוע זה ימכרונו ביום שוק של שבוע הבא. ומפני ספק שמא לא ימכרונו כל כך ביוקר לא שרינן ליה למכרו במועד, דהא אפשר שביום שוק הבא ימכרונו גם כן ביוקר. ומה שכתב הרא"ש ולאחר המועד לא יוכל להרויח כל כך, היינו לומר דאפשר דלא ירויח כל כך, וכיון דלאו דבר האבד בודאי הוא, אסור. אבל שיירות כיון שהוא דבר שאינו מצוי תמיד, הוי דבר האבד בודאי ומפני כך התיירו. אחרי שכתבתי זה מצאתי שכתב הוא ז"ל בתשובה (כלל כג סי' ה) דלא מיקרי דבר האבד אלא ספינות או שיירות שבאו וקונין ביוקר או מוכרין בזול ולא ימצא כיוצא בזה אחר המועד, אבל אלו אם לא ימכרו ביום השוק שבתוך המועד ימכרו בשוק שלאחר המועד ולא הוי דבר האבד, עכ"ל. וזה מבואר כמו שכתבתי", עכ"ל הב"י.

קשיים בהבנה זו

ואולם לכאורה קשה לומר כן, דמפשטות לשון הרא"ש בפסקיו ובתוספותיו לא נראה שהסיבה שמחמיר היא משום ספק דבר האבד כפי שהבין הב"י.

---

21. נראה שט"ס היא והגירסה הנכונה היא אין, שמובנו: אם, והמעתיק קרא אין כמילת שלילה, ולכן החליף בלא.

והוא כותב להדיא שטעם האיסור הוא משום שאם לא ימכור במועד "לא יוכל להרויח כל כך, אבל מן הקרן לא יפסיד". וכיצד ייתכן שאת עיקר מה שרצה הרא"ש לומר, שיש להחמיר בספק דבר האבד, הוא בעצם לא אמר? ונראה שהב"י הבין שמה שכתב הרא"ש שלא יוכל להרויח, הוא לאו דווקא, וכוונתו שאפילו תמצי לומר שהוא לא יוכל להרויח כל כך, סוף סוף הוא לא מפסיד מן הקרן.

ולכאורה הראיה שהביא הב"י לדבריו מתשובת הרא"ש אינה מובנת, דז"ל הרא"ש: "וששאלת על בעלי בתים שיש להם חטים, ואינן תגרים ולא אומנין שאומנותם בכך, ויום השוק הוא בחולו של מועד, ובאים שם תגרים לקנות ביום השוק, אם יכולין למכור להם. דע שהוא אסור, דלא מיקרי דבר האבד אלא ספינות או שיירות שבאו וקונין ביוקר או מוכרים בזול ולא ימצא כיוצא בזה אחר המועד, אבל אלו בעלי בתים, אם לא ימכרו ביום השוק שבתוך המועד, ימכרו בשוק של אחר המועד, ולא הוי דבר האבד", עכ"ל. ומפשטות דבריו נראה שמדובר על מקרה שאין בו אובדן כלל, והמכירה שתתרחש אחר המועד תהיה ממש באותו מחיר שניתן למכור בו במועד, ודלא כנידון שדן בו בפסקיו, שהרי שינוי המחירים שבין יום שוק לחברו לא מוזכר כלל, לא בדברי השואל ולא בדברי הרא"ש. והגע עצמך, הרא"ש כותב שבמקרה של שיירה "לא ימצא כיוצא בזה", ומוכח בפשטות שבנידון עליו נשאל כן ימצא כיוצא בזה. ואין זה ספק, אלא דבר שבוודאי אינו אבד.

ומלבד זאת, הרי קי"ל דספק דבר האבד מותר, וכמו שהוכיח הביאור הלכה (סי' תקלז ד"ה דבר האבד) מדברי הראשונים²², ואילו מדברי הב"י הללו עולה שיש להחמיר בספק דבר האבד. והרא"ש עצמו הסכים לסיעת הראשונים הסבורים שהיתרי הכתיבה שבמשנה דאלו כותבין במועד (יה ע"ב) הם משום ספק דבר האבד, כמבואר להדיא בתוספותיו (יה ע"ב ד"ה ואגרות). ויעוין גם בפמ"ג (א"א סי' תקלז סק"א) שכתב שיש להתיר ספק דבר האבד משום שספק דרבנן לקולא. אמנם קושי זה ניתן ליישב אם נאמר שלא הותר ספק אלא באובדן ולא במניעת רווח.

22. ובספר אהלי שם (סי' ג) כתב בטעם הדבר, דיסוד ההיתר בדבר האבד הוא שהאובדן מביא לצער ועצב במועד ולכן הותרה לו מלאכה. והצער נגרם אף ע"י חשש אובדן, ולפעמים צער הספק אף גדול מצער הוודאי. ויעוין גם לעיל (עמ' קיט). והרא"ש סבור שמלאכת חוה"מ אסורה מדרבנן, כמבואר לעיל (עמ' עא).

קשיים בהסבר הביאור הלכה בדעתו

והבאה"ל (שם) כתב בדעת הב"י שספק דבר האבד הותר רק במקום שיש חשש מצוי לאובדן, אך במקום שהחשש אינו מצוי יש לאסור²³. ואולם כאמור, לשון הרא"ש בפסקיו היא: "לא יוכל להרויח", ולדברי הבאה"ל צריך לומר שדווקא מצוי שכן יוכל להרויח. ועוד קשה, שהרי התוס' (יח ע"ב ד"ה ואלו) כתבו וז"ל: "נראה דכל הני הוו דבר האבד, פן ימות הנותן או העדים או בית דין או ילכו למדינת הים", עכ"ל. וכן כתב הרא"ש בתוספותיו (שם). וברור שהתרחשויות שכאלו אינן מצויות, ולמרות זאת התירו. והבאה"ל כתב על דברי התוס' הללו וז"ל: "ומה שכתבו התוס' שמא ימות הנותן או העדים וכו', ר"ל דעל ידי כל אלו ביחד הוא בודאי דבר המצוי²⁴", עכ"ל. אך לכאורה אין בכך מזור, דנראה פשוט שאף צירוף האפשרויות אינו מביא לידי דבר המצוי.

חילוק בין הזדמנות חד פעמית ובין מכירה מצויה

והנה הרא"ש מזכיר בריש דבריו את יום השוק, שהוא יום קבוע למסחר אשר חל בתדירות גבוהה וכפי שכתב הב"י²⁵, ומי שלא מכר בו יכול לחכות שבוע או חודש ולמכור ביום השוק הבא, ואילו בסיפא הרא"ש מדגיש שמדובר על מקרה ש"נזדמן במועד דבר שאינו מצוי". ונראה שהבין שמחלוקת ר' מנא וריב"ב לא נאמרה אלא על מקרה של שיירות, ובזה הכריע הרא"ש לקולא וכדעת הרי"ף גיאת וריב"ש, אך בסתם מכירה שאינה נדירה יש להחמיר. ובאמת כעין זה הוא הגדר

23. הבאה"ל בדבריו בא ליישב את הסתירה שמתעוררת בין דברי הרא"ש לדברי הראשונים שהתירו ספק דבר האבד. ויצוין כי תוס' הרא"ש למ"ק נדפסו לראשונה בשנת תרצ"ז, ארבע שנים לאחר פטירתו, ולכן לא הציג זאת כסתירה בדברי הרא"ש עצמו.

24. דברי הבאה"ל הללו כתובים בתוך סוגריים עגולים, ולא ברור מה משמעות הדבר.

25. רש"י (פסחים נ' ע"ב ד"ה מצור לצידון) כתב שהיה יום שוק בכל יום שישי, ויעוין במרדכי (עירובין סי' תקי) שכתב שיום השוק נחשב לדבר שכיח ומנה אותו בחדא מחתא עם שני וחמישי, ובגמרא (ב"ק פ' ע"א וברש"י ד"ה לוקח) נאמר שיום השוק של הטבחים חל פעם בשלושים יום. ועוד. ובכלל מסתבר שמכירת מוצרים בסיסיים תיערך בתדירות קבועה לתועלת הציבור ולתועלת המוכרים, ותדירות זו חייבת להיות גבוהה, כדי לספק לאנשים את צרכיהם. ובפרט בימי קדם שלא היו אמצעים לשימור המזון לזמן ארוך, היה צורך ביום שוק בתדירות גבוהה. ואמנם מסתבר שיום השוק של בגדים וכלים היה נדיר יותר, דאין צורך לחדשם מדי יום ביומו.

העולה גם מדברי הרמב"ם הנ"ל: "ואם היה דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד כגון ספינות או שיירות שבאו או שהם מבקשים לצאת, ומכרו בזול או לקחו ביוקר, הרי זה מותר למכור או לקנות", עכ"ל. ומציאותו של יום השוק היא תמידית ואינה חד פעמית. וזה גם הגדר העולה בפשטות מכך שדווקא המקרה של שיירה הובא כדוגמה לפרקמטיא אבודה. ויש להעיר שלפי זה נמצאה דעת הרמב"ם שונה מדעת הראב"ד שהיקל בזה בכל עניין, ודלא כדברי המ"מ הנ"ל שכתב שהם מסכימים לדעה אחת.

קושי נוסף בדברי הרא"ש

אמנם יש לדקדק עוד בדברי הרא"ש, דממה נפשך, אם מניעת רווח נחשבת לדבר האבד, מדוע לא התירה כשמדובר על דבר הנמכר ביום השוק, והרי "לאחר המועד לא יוכל להרויח כל כך", וסוף סוף הוא יפסיד את הרווח. ואם מניעת רווח אינה נחשבת לדבר האבד, מה הסברה להתירה כשמדובר על הזדמנות חד פעמית? ובשלמא אם היה הרא"ש מחמיר בגלל שניתן לחכות ליום השוק ולמכור באותו מחיר, היה מובן מדוע אין זה דבר האבד, אך השתא שהרא"ש מחמיר אפילו במקרה שהאדם יפסיד את הרווח, לא מובן מה הטעם שהיקל בהזדמנות חד פעמית, והרי כאן וכאן הוא מפסיד את הרווח.

אין לומר שהקולא בשיירה נובעת מכך שמוכרים חפצים נדירים ומיוחדים

ואין לומר שהמעליותא במקרה של השיירה היא בעצם העובדה שמוכרים חפצים נדירים ומיוחדים, שהרי הרא"ש תולה להדיא את הקולא בכך שהם מוכרים בזול, ומוכח שהמחיר הוא המאפיין הייחודי לבני השיירה. ובר מן דין, הרא"ש היקל גם במכירה לבני השיירה, ובזה ברור שלא מדובר על חפצים נדירים.

אפשרות לביאור שיטת הרא"ש ודחייתה

והיה מקום ליישב באופן אחר. דהנה, עד עתה הבנו בפשטות שטעם ההיתר לסחור עם בני השיירה הוא משום ההפסד, דהיינו, שאיסור סחורה נדחה מפני האובדן, ולכן עלה קושי דמאי איכא בין אובדן השכר שבמקרה זה לאובדן השכר במקרה של סחורה הנמכרת בשוק. ואולם, אפשר שהרא"ש הבין שיסוד ההיתר לסחור עם בני השיירה הוא בכך שזה מקרה חריג ונדיר, ולכן הקילו בו חכמים,

וכמילתא דלא שכיחא שלא גזרו ביה רבנן. ואמנם במקרה שלא יגרם שום אובדן כתוצאה מוויתור על מסחר זה, לא הותר הדבר במועד, אך במקרה שישנה עדיפות למסחר עימם, הותר הדבר. וממילא מובן שלא צריך הדבר להיכנס לגדר "דבר האבד" כדי להיות מותר.

ואולם יד הדוחה נטויה, שהרי הרא"ש כתב בפירוש: "משמע מהא ירושלמי, אם נזדמן במועד דבר שאינו מצוי, מיקרי שפיר דבר האבד", עכ"ל. וכן לשונו בתשובה: "לא מיקרי דבר האבד אלא ספינות או שיירות". ולפי אפשרות זו אין ההיתר מטעם דבר האבד, אלא מטעם שלא זו הסחורה שנאסרה. והדרה קושיה לדוכתה. והמשנ"ב (סי' תקלט סק"ח) כתב על מקרה זה: "דכדבר האבד דמיא", אך מדברי הרא"ש נראה שזה דבר האבד ממש, ולא רק כדבר האבד. ובפרט מוכח הדבר מלשון הרא"ש: "מיקרי שפיר". וצ"ע.

ביאור דברי הרא"ש בשני אופנים

ונראה לומר בדעת הרא"ש שההבדל בין מכירה שגרתית להזדמנות חד פעמית הוא שמכירה שגרתית היא ממש דרכו בחול, ואם תתבצע במועד הוא עלול להיראות כמו יום חול. לעומת זאת, בהזדמנות חד פעמית המועד לא ייראה כיום חול, משום שבדרך כלל המסחר השגרתי ממלא את רוב זמנו של האדם ואילו מכירה חד פעמית אינה ממלאת את כל הזמן. ולכן יש הבדל בין מכירה שנאסרה גם במקום מניעת רווח ובין ההיתר של הזדמנות חד פעמית.

ובאופן נוסף נראה שיש ללמוד מלשון הרא"ש עצמו את היישוב לסתירה בדבריו, דכתב: "אבל אם יום השוק הוא במועד ויוכל עתה למכור סחורתו בריוח ולאחר המועד לא יוכל להרויח כל כך אבל מן הקרן לא יפסיד, אסור למכור במועד". ונראה שלא החמיר אלא כש"לא יוכל להרויח כל כך" אך עדיין ירויח, והפער בין מה שהיה יכול להרויח אם היה מוכר במועד לבין מה שירוויח אם לא ימכור במועד הוא קטן ואינו מצדיק מכירה במועד. ובאמת לשון הרמב"ם בהיתר דבר האבד (פ"ז ה"ב) היא: "הפסד הרבה".

אפשרות לביאור מחלוקת הרמב"ן והראב"ד לאור המתבאר בדעת הרא"ש

והשתא דאתינן להכי, היה מקום לומר שאף הרמב"ן לא החמיר אלא בפרקמטיא אבודה שניתן להשלימה ביום השוק, אך במקרה שהזדמן דבר שאינו מצוי מודה גם הוא להקל, בין בקניה בין במכירה. ולצד שני ייתכן לומר שלא

היקל הראב"ד אלא במקרה שנזדמן במועד דבר שאינו מצוי, אך במקרה של יום שוק יחמיר גם הוא. אמנם, בדברי הרמב"ן מבואר שהחמיר אף בקניה משיירה, ועל כרחנו דלא ס"ל כרא"ש.

והנה, לכאורה ישנה קושיה גדולה על הראב"ד וסיעתו, דאם מניעת רווח נחשבת כהפסד היה לנו להתיר באופן מוחלט פרקמטיא במועד, משום שבאיסורה נמנע רווח מהסוחרים, ומדוע נאסרה הפרקמטיא. ועל כרחנו יש לחלק בין פרקמטיא כדרכה שנאסרה למרות שיש בזה מניעת רווח, ובין הזדמנות חד פעמית שהותרה משום שאין בה פגיעה מרובה בכבוד המועד. אשר על כן, נראה עיקר שהראב"ד סבור כדעת הרא"ש.

ג. הלכה למעשה

הכרעה ההלכה בעניין פרקמטיא אבודה

יש להתיר מסחר שאינו לצורך המועד, בכל מקרה שישנו חשש להפסד הקרן או חלק ממנה, ואפילו אם המכירה עצמה מתבצעת במסגרת תדירה כמו יום השוק. לגבי הפסד הרווח, יש לחלק בין הזדמנות חד פעמית להזדמנות תדירה. בהזדמנות חד פעמית יש להקל בין במכירה ובין בקניה על מנת למכור, דדעת הרמב"ם והראב"ד והרא"ש להקל, ודלא כרמב"ן, ובשל סופרים הלך אחר המיקל. וכן מבואר בפסקי מהרי"ק (סי' רפב), וכן פסקו הטור²⁶ והשו"ע (סי' תקלט ס"ה).

בהזדמנות תדירה, נראה שיש לחלק בין קניה למכירה, דבקניה יש להחמיר בזה, וכדברי הרא"ש, וכן פסקו הטוש"ע (שם) להחמיר. ואולם הם החמירו גם במכירה, ובזה יש מקום לדון לפי סברת הרמב"ן והריב"ש שהחפץ שמוכר נחשב לקרן במחירו העכשווי, ולכן כל ירידה במחירו נחשבת לאבידת הקרן, ולפי זה יש להקל אף במכירה תדירה. והסכים עמם הריטב"א להקל בזה. ויעוין בחזו"א (או"ח סי' קלה לדף י' ע"ב, ד"ה ובדבר האבד) שדייק להתיר מניעת רווח

26. וכמבואר בהקדמת הטור לחיבורו שכאשר מביא את דעת הרא"ש ללא הסתייגות ממנה, כוונתו לפסוק כדעתו.

מדברי המפרש, וכתב מדנפשיה את סברת הרמב"ן והריב"ש לחלק בין קניה למכירה²⁷.

מלאכה על ידי גוי במקום מניעת רווח

וכאמור, בדברי הראב"ד מבואר שרק מסחר מותר במקום מניעת רווח, אך לא מלאכה גמורה. ולפי חילוק זה נראה שיש להתיר גם מלאכה ע"י גוי, שאיסורה בשבת אינו אלא מדרבנן ודמיא למסחר. וכן פסק הרא"ה קוק בשו"ת אורח משפט (סי' קלו), וז"ל: "על דבר החרישה על ידי הנכרים, כבר נשאלתי על זה אשתקד, והסכמתי להתיר רק במקום שהוא דבר האבד, דהיינו שלא יוכלו לחרוש אחר יו"ט את כל הקרקע, אם יתבטלו מעבודה בימי חוה"מ, ולפחות בספק דבר האבד. וכן ראוי לנהוג גם כעת, שאם אינו דבר האבד אין זה ג"כ הפסד גדול, ואין כדאי להקל, אבל אם הוא דבר האבד לית דין צריך בושש שמותר, ובודאי השבתת הקרקע מעבודתה, באופן שיהיה חלק נצרך להשאר בור, זה נקרא דבר האבד", עכ"ל. ונראה שהסיבה שלא התיר אלא ע"י גויים אפילו במקום דבר האבד היא שמדובר על מניעת רווח ולא על הפסד גמור, שהרי ערכה של הקרקע לא יורד כתוצאה מהשבתתה, וכמו שכתב לעיל מינה (סי' קלה): "וגבי חרישה הוא רק מניעת רווח, שאי אפשר לבא כאן מטעם דבר האבד". והדברים משלימים ומתאימים לשיטתו בהלכות שביעית (שבת הארץ פ"א ה"ה, אות טז-יז בהנ"מ; שם קונט"א אות י' ואות יב; משפט כהן סי' עט) שמצב שבו אילן אינו נותן פירות ונדרשת מלאכה כדי שיתן פירות ("לאוקמי פירא") אינו נחשב כהפסד ביחס לאילן אלא כמניעת רווח, ואין להתיר בו מלאכה בשביעית, ודלא כחזו"א (שביעית סי' כא סק"ד) שהיקל והגדיר מצב כזה כהפסד ביחס לאילן. ויש להעיר שלכאורה בפירוש הריב"ן

27. ויש להעיר שלא ברורה דעת החזו"ע בזה. בעמ' קעג כתב: "אם הסחורה שוה עתה הרבה ואחר המועד תזול, נחשב כהפסד מן הקרן ומותר למוכרה בחוה"מ", וציין לדברי החזו"א. אך בעמ' קפג כתב: "אם יש לו סחורה שאם לא ימכרנה בחול המועד אפשר שיפסיד מהקרן מותר למכרה, אבל אם לא יפסיד רק מהריוח אסור למוכרה", עכ"ל. ולכאורה הדברים סתרי אהדדי. והיה מקום ליישב שבעמ' קפג מיירי במקרה ש"אפשר שיפסיד" ולא בהפסד ודאי ולכן החמיר, אך מהעובדה שציין כמקור לדבריו לדברי התוס' (מו"ק י' סע"ב) שנזכרו לעיל (עמ' רצה) מוכח שהחמיר אף בהפסד ודאי. וגם אין לומר שמחלק בין הזדמנות חד פעמית להזדמנות תדירה כפי שחילקו הטוש"ע בין ס"ד לס"ה, שהוא לא נחית לכך כלל, ואף מסתמך ואזיל על דברי החזו"א שלפיהם יש להקל אף בהזדמנות תדירה. וצ"ע.

לשאלתות (מהד' מיר', וזאת הברכה סי' קצב, עמ' קי²⁸) מבואר כדברי הראי"ה קוק, דז"ל:
"תני חדא מרביצין בשדה האילן ולא שדה הלבן – פירוש, משקין שדה האילן
בשמיטה שלא יתייבשו, לא להועיל ולהוציא פירות אלא כדי שלא יתייבשו", עכ"ל.
הרי שהוצאת פירות דינה כהרווחה ולא כמניעת הפסד²⁹.

28. פירוש זה נדפס שם תחת הכותרת פירוש הר"ש. אך במבוא למהדורה זו של השאלתות (עמ' 38) צוטט מתחילת כתב היד של פירוש זה: "פירוש על שאלתות דרב אחאי גאון לר' שלמה בר שבתי עד שאילתא שניה בפ' כי תבא, ומשם ואילך פירוש בר בנימין ז"ל". והוא הריבב"ן, רבו של בעל שבלי הלקט ומחבר פירוש למ"ק ולעוד מסכתות. וכן מבואר בגוף הפירוש (כי תבוא, סי' קעח, עמ' נה) שמשם ואילך הוא פירוש הריבב"ן.

29. ויעוין בדברי מו"ר המנחת אשר (שביעית סי' ב' אות ב) שהביא ראייה לדברי החזו"א מהאמור בגמרא (ע"ז נ' ע"ב) שרק "פטומי פירא" אסור, ומשמע שלאוקמי פירא מותר. ואולם נראה שניתן להבין שכל פעולה למען גידול ופיתוח הפירות נכללת ב"פטומי פירא", ורק פעולה שמטרתה להגן על הפירות הקיימים מנזק היא בכלל "לאוקמי פירא" שמותר. וכך לכאורה עולה מהמקרה שעליו נאמר שפטומי פירא אסור, שהרי במקרה זה מדובר על סיכת הפגים, שלפי הרמב"ם (פיהמ"ש שביעית פ"ב מ"ה) מטרתה לזרז את גידול הפירות ולא להשביחם, וכמו שכתב במשנת שביעית (שם הערה 56). ועוד הוכיח המנחת אשר ממה שנאמר במשנה (שביעית פ"ב מ"ב) שר' שמעון מתיר ליטול עלה מן האשכול בשביעית, ובירושלמי (שם) התבאר שטעם ההיתר הוא שנוטל כדי להציל את הפרי. ואולם בפיהמ"ש לרמב"ם (שם) מבואר שאין הלכה כר' שמעון שהתיר ליטול עלה, וכן כתבו הרע"ב והפני משה. ומלבד זאת, דברי ר' שמעון מתייחסים למקרה שבו כבר יש אשכול לפנינו והעלה עלול להזיק לו, כמבואר בתפא"י (יכין אות יז) ובפני משה (ד"ה ומשני), ולא דמי לעבודה לצורך הצמחת אשכול. ויעוין בחזו"א (שביעית סי' יז סקכ"ו ד"ה שניא) שהסביר את דברי ת"ק בשני אופנים לדרכו, אך יעוין בתוס' הרא"ש (מ"ק ג' ע"א ד"ה אין). ויעוין עוד בחזו"א (שם סי' טז סק"ד). ואכמ"ל עוד.